

## Geopolitika (seminár z geografie)

### Problematika mieru, bezpečnosti a odzbrojenia:

**MIER** = hodnota vzťahov medzi národmi, ľuďmi, cieľ, ktorý chcú štáty dosiahnuť.

### Clausewitz (teoretik) delil príčiny vojen na:

1. **sociálne** – narastajú veľké sociálne rozdiely aj napr. vo vnútri jednej krajiny;
2. **ekonomické** – vo vnútri štátu alebo vo vzťahu medzi 2 štátmi;
3. **politické** – štáty majú zásadne rozdielne záujmy a hodnoty;

**VOJNA** = pokračovanie zahraničnej politiky inými a to násilnými prostriedkami → táto definícia prestáva platiť objavením zbraní hromadného ničenia (ich efekt spočíva v zastrášaní, štáty nesú vysoké riziko, že ohrozia nielen protivníka, ale aj seba.

### Čo ohrozuje mier a znižuje bezpečnosť?

- protirečenia medzi štátmi (príčinou môže byť aj odpútanie pozornosti obyvateľstva od problémov danej krajiny);
- neprimerané zbrojenie;
- subjektivistické ciele zahraničnej politiky (egoizmus, nacionalizmus,...);
- veľké nerovnosti, najmä ekonomické, finančné;
- neriešené medzinárodné problémy (napr. surovinové problémy, problémy vytýčenia hraníc štátov,...);
- keď neexistuje dobrý, adekvátny a akceptovaný medzinárodný bezpečnostný systém;

### Medzinárodné vzťahy, diplomatické misie:

**Medzinárodné vzťahy** – každá interakcia, ktorá sa realizuje cez hranice štátu, ale aj vzťahy, ktoré sa realizujú medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami.

**Účastníci medzinár. vzťahov:** štáty, medzinárodné organizácie, národy, nadnárodné spoločnosti,...

- jednotlivec sa stáva účastníkom minimálne vtedy, keď budú porušené jeho ľudské práva;

### Komunikácia v medzinárodných vzťahoch:

1. **diplomatické misie** – krátkodobé, dočasné formy;
2. **stále zastupiteľstvá** – trvalé veľvyslanectvá, vyslanectvá, ambasády;
3. **medzinárodné konferencie** – multilaterálne, bilaterálne;
4. **medzinárodné organizácie**

**Medzinárodné spoločenstvo** = súhrn všetkých účastníkov medzinárodných vzťahov.

**Zahraničná politika** – cez ňu vyjadrujú štáty svoje činnosti v medzinárodných vzťahoch, je spätá s vnútornou politikou, lebo je jej vyjadrením.

### Formy pôsobenia a realizácie zahraničnej politiky:

1. diplomatické formy
2. ekonomické formy (pôžička, embargo)
3. ideologické formy (pôsobenia na svetovú verejnú mienku, napr. rádio Slobodná Európa)
4. vojenské formy (nátlak, provokácie)

### DIPLOMATICKÉ MISIE:

- vznikali v 14. a 15. storočí v Taliansku (obchodníci);
- zakladanie misí je právom štátu, diplomatické styky upravil Viedenský dohovor;
- podľa vedúcich misí ich delíme na:

A, **najvyššie** – **veľvyslanci** (menuje ich hlava štátu);

B, **nižšie** – **vyslanci** (menuje ich hlava štátu);

C, **menej významné** – **charge d affaires** (je poverený ministrom zahraničných vecí, plní organizačné úlohy pri výmene veľvyslancov, kým nenastúpi nový);

- aby misia fungovala, musí byť podpísaná dohoda o diplomatic. stykoch a musí byť udelený agrément (povolenie od prijímacieho štátu);

- veľvyslanec musí po 4 rokoch miesto pôsobiska zmeniť;

- ambasády a autá (CD = corbs diplomatic =diplomatické teleso) nespádajú pod jurisdikciu prijímaného štátu, diplomati sú oslobodení od poplatkov – daní, nie je možné zavrieť, zadržať diplomata, rodiny diplomatov sú tiež nedotknuteľné;
- **zvláštne misie** = sú vysielané na dlhšie trvajúce medzinárodné konferencie;
- **stále misie pri medzinárodných organizáciách** – napr. pri OSN, NATO, EÚ;
- **konzulárna misia** = zriaďuje sa za účelom ochrany záujmov štátu a občanov, plní len administratívnu funkciu (napr. vybavuje rodné listy, prevoz mŕtveho,...), hl. je **generálny konzul**;
- **honorárny konzul** = čestná funkcia, nepodlieha žiadnym imunitám a je ním občan prijímajúceho štátu;

## STUDENÁ VOJNA (1947 – 1991)

**= druh vojny, v ktorej znepriatelené strany nebojujú proti sebe otvorene, okrem menších konfliktov nie sú nasadené zbrane.**

- termín bol prvý krát použitý v r.1947;
- **príčiny**: 1.prístup tradicionalistický – dôvodom bol expanzívny charakter politiky ZSSR za 2.sv.vojny a po nej. Bol oficiálnou doktrínou NATO a zostal nespochybný až do 60.rokov 20. storočia.
  2. revizionistický prístup – považuje za expanzionistickú mocnosť USA.
  3. postrevizionistický prístup – studená vojna bola logickým vyústením situácie, kedy po 2.sv.vojne zostali len dve veľmoci, ktoré boli silno ideologicky vymedzené, aktívne a výbojné.
- **politické predpoklady studenej vojny**: **a**, posilnenie pozície Stalina v ZSSR po víťazstve v 2.sv.vojne, dobrá pôda pre expanziu do V a J Európy;
- b**, Francúzsko a Nemecko mali po vojne problémy, preto sa otvárala možnosť pre USA stať sa globálnou veľmocou – dominancia USA vo svetovej ekonomike po vojne, upevnená bola predstava o USA ako o nositeľovi a ochrancovi demokracie.

**Trumanová doktrína** – 12.3.1947 predstúpil prezident H. Truman pred americký Kongres a v prejave sformuloval zahraničnú politiku USA =Trumanová doktrína (USA sa majú stať garantom slobody a demokracie vo svete a majú poskytovať pomoc krajinám ohrozených diktátormi, totalitou, pomoc má byť finančná, hospodárska, ale aj vojenská, a preto žiadal 400miliónov dolárov na pomoc Grécku a Turecku v boji proti komunizmu – financie boli uvoľnené.

- dôležité bolo obnoviť hospodárstvo západoeurópskych štátov – ponuka pre obnovu bola prednesená štátnym tajomníkom USA **Georgom Marshallom 5.6.1947**. Išlo o tzv.

**Marshallov plán** (plán európskej obnovy) – prijatý Kongresom USA 3.4.1948. V tom istom mesiaci a roku vznikla **Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu** (OEEC), ktorej úlohou bolo vypracovať plán na rozdelenie podpory. Tento plán skončil v roku 1952. pre Stalina to znamenalo, že Západ. Európa nebude stále slabá, a preto si silnejšie pripútal krajiny Východ. Európy.

**Vznik NATO: Severoatlantická zmluva** o kolektívnej sebaobrane bola podpísaná **4.4.1949** vo Washingtone (Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Island, Taliansko, Kanada, Luxembursko, Nórsko, Holandsko, Portugalsko, USA a Veľká Británia).

## **Kórejská vojna**

- cez 2.sv.vojnu došlo k dohode Spojencov, že Kórea, ktorú Japonsko získalo po rusko-japonskej vojne r. 1905, sa má osamostatniť. Kórejský polostrov sa mal rozdeliť pozdĺž **38° rovnobežky** – pod kontrolou USA ľudnatejší juh, ZSSR kontrolovalo priemyselny sever.
- v **júli 1948** v južnej časti **vyhlásená Kórejská republika** (prezident Li Syn-man) – táto vláda bola uznaná OSN ako jediná právoplatná vláda v Kórei.
- v **decembri 1948** v severnej časti **vyhlásená Kórejská ľudovodemokratická republika** (prezident Kim-Ir-sen) – na čele komunistická Kórejská strana práce.
- začatie vojny bolo výsledkom iniciatívy severokórejskeho vodcu, kt. tvrdil Stalinovi, že ovládnutie juhu je otázkou krátkej doby.
- **Severná Kórea zahájila útok 25.6.1950**. USA zareagovali veľmi rýchlo (prezident Truman) a do Thaiwanského prielivu bola vyslaná americká 7.flotila. Velením síl OSN bol poverený americ. generál **Douglas Mac Arthur** – cieľom bolo zničiť severokórejske sily a zjednotiť krajinu. Keď už bolo skoro celé územie pod kontrolou USA, zasiahla Čína.
- **25.10.1950 sa čínske jednotky zapojilo do bojov** na strane Severnej Kórei a v januári 1951 sa podarilo čínskym jednotkám zatlačiť sily OSN hlboko na juh.
- 4.1.1951 dobyli komunisti Soul, ale toto mesto jednotky OSN a USA v polovici marca dobyli späť.
- od júla 1951 boli zahájené rokovania o prímerí v Kesongu. 12.11.1951 sa presunuli do Pchanmundžonu, kde trvali do **27.7.1953, kedy bolo podpísané prímerie** platné dodnes.
- **rýchle ukončenie**: zaslúžil sa o to nový prezident USA Dwight Eisenhower i zneistené pozície Číny po smrti Stalina (5.3.1953).
- **dôsledky vojny**: USA začalo budovať v Tichomorí spojenecké zoskupenie, kt. malo zabrániť ďalšej expanzii komunizmu a v **r. 1951 vzniká ANZUS** ( USA, Austrália, Nový Zéland), v **r. 1954** bol rozšírený Manilskou zmluvou o V. Britániu, Francúzsko, Filipíny, Pakistan a Thajsko – **SEATO** (Organizácia zmluvy JV Ázie). Snaha o obkľúčenie komunistického jadra euroázijskej pevniny pokračovala uzatvorením **Bagdadskeho paktu** v **r.1955** (V. Británia, Irak, Irán, Pakistan, Turecko).
  
- **5.3.1953 zomrel Stalin**, ZSSR sa snažil o zlepšenie medzinárodnej politiky cez predsedu Rady ministrov Georgija Malenkova a **Nikitu Chruščova**, kt. **sa stal v septembri 1953 predsedom komunistickej strany ZSSR**.
- v **septembri 1955** – spolkový kancelár Nemecka Adenauer v Moskve, ZSSR prepustil nemeckých vojnových zajatcov;
- na jeseň 1956 sovietska intervencia do Maďarska;
- dohoda o zapojení Nemecka do NATO z 23.10.1954 z Paríža mala tieto výsledky:
  - A, ukončila okupačný štatút Nemecka a uznala SRN za suverénny a nezávislý štát;
  - B, prijatie Nemecka do NATO;
  - C, položila základy výstavby Bundeswehru s obmedzeniami (nemoc. jednotky nemohli prekročiť silu 12 divízií, nevyrábať atómové, chemické a biologické zbrane);
  - D, Sársko pripojené k Nemecku;
- ZSSR a jeho satelity považovali túto zmluvu za ohrozenie svojej bezpečnosti, posilnil vzťahy s NDR a reakciou na Parížsku zmluvu bolo založenie vojensko-politického zoskupenia **Varšavská zmluva (máj 1955)**;
- **Berlín**: formálne spadal pod správu 4 veľmocí, **2. berlínska kríza začala v novembri 1958**, kedy ZSSR žiadal, aby sa do 6 mesiacov uzavrela mierová zmluva s Nemeckom a aby bol dojednaný status západného Berlína ako slobodného mesta. ZSSR trval na postupnom stiahnutí cudzích vojsk z mesta. **13.8.1961** východonemecký vojaci začali naťahovať okolo západného sektora Berlína ostnatý drôt a neskôr postavili dvojité betónový múr.

## Kubánska kríza

- od r. 1952 vládol na Kube Fulgencio Batista ;
- od r. 1957 USA zastavili Kube dodávky zbraní a začali dokonca vyjadrovať podporu vznikajúcemu hnutiu odporu na čele od r.1956 s **Fidelom Castrom**. Zoslabnutý režim podľahol povstaniu koncom r.1958, povstalecká armáda na čele s **Ernestom Che Guevarom** 1.1.1959 dobyla Havanu. Castro sa stal novým premiérom – zoštátnovanie podnikov, radikálna pozemková reforma, protiamerické zameranie, podpora širokých vrstiev obyvateľstva.
- jednanie o finančnom odškodnení zoštátnených amerických firiem neúspešné, USA odpovedalo uzatvorením amerického trhu pre hl. kubánsky vývozný artikel – cukrovú trstinu.
- koncom r.1959 sa Eisenhower rozhodol usilovať o zmenu režimu na Kube (zvrhnúť Castra, v pláne bolo aj jeho zavraždenie).
- **Sovietsko-kubánska obchodná zmluva – jar 1960** – Moskva poskytla odbyt pre kubánsky cukor a začala dovážať zbrane na Kubu;
- v druhej pol. r.1960 USA prerušili s Kubou diplomatické styky;
- **v r.1961 nástup J.F.Kennedyho**, v **apríli 1961 realizácia plánu Zapata** – vylozenie jednotiek kubánskych emigrantov pod velením CIA v Zátoke svíň (zátoka Chiron) s cieľom zvrhnúť Castra. Operácia sa zmenila vo fiasko, väčšine sa nepodarilo dostať ani na breh.
- Kennedy sa zaslúžil o diplomatickú izoláciu Kuby v rámci západnej pologule, vyčlenenie z Organizácie amerických štátov a o zahájenie programu Spojenectvo pre pokrok. Výsledkom bola sovietsko - kubánska zmluva o vojenskej pomoci a aj o rozmiestnení rakiet stredného doletu na Kube v júni 1962. Bolo to protiopatrenie ZSSR za umiestnenie rakiet s jadrovými zbraňami USA vo V.Británii, Taliansku a Turecku.
- **kríza začala 16.10.1962** odhalením raket. základní na Kube americ. leteckým prieskumom. Kennedy uvalil námornú karanténu na námornú dopravu smerujúcu na a z Kuby a žiadal okamžité odstránenie rakiet z Kuby. Kuba následne vyhlásila mobilizáciu a ZSSR sa podujal ju brániť. Sovietske a americké ponorky a vojnové lode vyplávali na more a hrozila nukleárna vojna. V tej dobe zasiahol generálny tajomník OSN U Thant, ktorý zorganizoval stretnutie Kennedyho s Chruščovom. Chruščov prijal podmienku odstránenie rakiet, ale dal aj podmienku Kennedymu, že USA dá Kube záruky, že ju nenapadnú, a že stiahnu rakety Jupiter z Turecka.
- Kubánska kríza je považovaná za moment, keď sa studená vojna dostala najbližšie k vyústeniu do jadrovej vojny;

## Vietnamská vojna

- 1.7.1949 vznikol na juhu Indočíny čiastočne samostatný Vietnamský štát (cisár Bao Dajo), následne sa podarilo podobný štatút samostatnosti dosiahnuť aj Laosu – 22.10.1951 a 9.11.1951 sa stal nezávislou aj Kambodža. Samostatnosť nebola úplná, lebo naďalej udržiavali v oblasti svoje koloniálne jednotky Cudzinecké légie.
- francúzske jednotky definitívne kapitulovali 7.5.1954 a **21.7.1954 bola vyhlásená samostatnosť Laosu, Kambodže a Vietnamu**.
- vietnamským komunistom sa však nepodarilo ovládnuť celú Indočínu, na 17°rovnobežke bola ustanovená demarkačná čiara medzi S a J Vietnamom.
- **Severný Vietnam** – moc mala komunistická frakcia Viet Minhu, na čele s Ho Či Minom a **Južný Vietnam** - do referanda 23.10.1955 riadený cisárom Bao Dajom, po ňom predsedom vlády a prezidentom Ngo Dinh Diem;
- **v decembri 1960** vznikla tzv. Národný front oslobodenia Južného Vietnamu (NFO) so svojim ozbrojeným Vietcongom = partizánska armáda, v južnom Vietname. Aby bola podporovaná severným. Vietnamom, museli severovietnamci obchádzať hranicu na 17°rovnobežke cez Laos Kambodžu – tzv. Ho Či Minová cesta.

- **od marca 1961** zahájil Vietcong partizánsku vojnu v južnom Vietname a Laose. Útok na teritória garantované zmluvou SEATO pomohli USA, aby sa americká armáda vylodila v Thajsku. V júli 1964 prezident USA Lyndon B. Johnson dal pokyn k vzniku americ. veliteľstva, v auguste 1964 zaútočili severovietnamské jednotky na americké lode v medzinárodných vodách Tonkinského zálivu a tento tzv. tonkinský oncodent sa stal počiatkom skutočnej vojny.
- komunisti začali ofenzívu na celom území = **ofenzíva Tet**, Vietcong bol skoro zničený a miesto nich vstúpila do bojov severovietnamská armáda.
- **máj 1968 Paríž** – zahájené jednanie medzi USA a Severným Vietnamom. Po víťazstve R. Nixona v prezidentských voľbách sa USA venovali utlmeniu konfliktu. Ale veliteľ americ. vojsk William Westmoreland žiadal ďalšie posily. K 30.4.1969 vrcholný počet amerických vojakov vo Vietname = 543000.
- **23.1.1973 Paríž** – **uzavretie dohody o prímerí**, dohoda predpokladala politické riešenie J Vietnamu, dodržiavanie prímeria pod kontrolou medzinárodnej komisie, stiahnutie vojsk USA a nezasahovanie hanoja do juhovietnamských záležitostí.
- v **decembri 1974** porušil Hanoj parížske dohody a zahájil priamy útok na juh a 1.5.1975 Saigon kapituloval.
- v **júni 1975** vyhlásená **Vietnamská socialistická republika**

### **Politika v Európe v 60. – 70. rokoch**

- **SRN (Nemecko)** – politika k otvoreniu sa východu – najmä za vlády Kurta Kiesingera (zriadenie obchodných misií vo východoeurópskych štátoch);
- **Francúzsko** – zlepšenie vzťahov so ZSSR (obchodná dohoda z r. 1964) a so štátmi východnej Európy, Francúzsko chcelo vylúčiť USA z európskych záležitostí a posilniť svoje pozície;
- do novej fázy vstúpila nemecká Ostpolitik ( východná politika) po nástupe **Willyho Brandta** do čela spolkovéj krajiny Nemecka v **októbri 1969** – hl. pozornosť na NDR a Poľsko.
- v auguste 1970 v Moskve podpísaná dohoda medzi SRN a ZSSR o odmietnutí použitia sily vo vzájomných vzťahoch, jej súčasťou bolo aj uznanie hraníc medzi SRN a NDR.
- jednanie z NDR lepšie po nástupe Ericha Honeckera. V r. 1972 SRN a NDR podpísali zmluvu o normalizácii vzájomných vzťahoch. Uzavreté dohody otvorili SRN a NDR cestu k členstvu v OSN (1974).
- v júni 1973 uzavrela SRN zmluvu o normalizácii vzťahov s Československom, v kt. uznala neplatnosť mníchovskej dohody.
- v **júli 1973 Helsinky** – **Konferencia o bezpečnosti a spolupráce v Európe** – zúčastnili sa jej všetky európske krajiny (okrem Albánska), USA a Kanada, kt. podpísali **1.8.1975 Záverečný akt** – európske štáty vzájomne uznali svoje hranice, určili nástroje ekonomickej, politickej a kultúrnej spolupráce, dodržiavanie ľudských práv, prístup k informáciám. Východný blok nebol ochotný plniť záväzky dotýkajúce sa ľudských práv a informácií. Začali vznikať hnutia vo východoeurópskych krajinách s cieľom upozorňovať na nedodržiavanie helsinských záväzkov (napr. **Charta 77** v Československu).
- **Nixonová doktrína** = do vojenských konfliktov nebude USA zasahovať, pokiaľ agresorom nebude jadrová veľmoc;
- **od r.1977 prezidentom USA James Carter** – popredí najmä otázka ľudských práv, vyvolávala napätie medzi USA a ZSSR
- prelom nastal po **sovietskej invázii do Afganistanu v decembri 1979**, Carter vyzval Senát, aby zastavil vývoz obilia do ZSSR a začal organizovať bojkot letných olympijských hier, kt. sa konali v r.1980 v Moskve. Zároveň varoval, že akýkoľvek pokus o ovládnutie Perzského

zálivu ZSSR budú USA považovať za ohrozenie svojich životných záujmov a budú podľa nutnosti reagovať aj vojenskou silou.

- začiatok 80. rokov – opätovné zvýšenie napätia medzi Východom a Západom

### **Koniec studenej vojny, zjednotenie Nemecka**

- v **marci 1983** vyhlásil **prezident USA Ronald Reagan** plán Strategickej obrannej iniciatívy protiraketového systému novej generácie (mal zachytávať až 90% sovietskych jadrových hlavíc)

- v ZSSR po Brežnevovi, Andropovovi a Černenkovi **nastúpil na jar 1985 Michail Gorbačov**, ustúpil od konfrontačnej vojenskej politiky, snažil sa investovať do modernizácie infraštruktúry;

- **apríl 1986 – černobyľská jadrová havária;**

- v **Ženeve 14.4.1988** podpísali **zmluvu o odchode sovietskych vojsk z Afganistanu**, začiatkom júna 1988 bola v Moskve ratifikovaná zmluva o likvidácii jadrových zbraní stredného dosahu.

- v januári 1989 podpísalo v Paríži 129 štátov sveta Deklaráciu o zákaze chemických zbraní;

- **25.12.1991** vyhlásil prvý a zároveň aj posledný prezident ZSSR Michail Gorbačov oficiálne **rozpustenie ZSSR;**

- **studená vojna sa symbolicky skončila 21.11.1990** na parížskej schôdzke Konferencii o bezpečnosti a spolupráce v Európe, kde **bola prijatá Parížska charta o novej Európe** (v nej euroatlantické poňatie demokracie prezentované ako jediná možná forma vlády v civilizovaných krajinách);

### **Zjednotenie Nemecka**

- udalosti v NDR z **jesene 1989** zvrátené **pádom berlínskeho múru** oživilo otázku zjednotenia Nemecka. Východonemecká opozícia – Nové fórum bola najprv proti zjednoteniu. Rastúca nespokojnosť priniesla počiatkom r.1990 v NDR demonštrácie s požiadavkami na slobodné voľby a zjednotenie. Vláda vypísala na marec voľby a začiatkom februára šla do Moskvy. Výsledkom jednaní s Gorbačovom bol plán vytvorenia jednotného, neutrálneho Nemecka. Tento plán však kancelár SRN Helmut Kohl odmietol s prehlásením, že o budúcnosti Nemecka bude jednať až z vládou, kt. vzíde z volieb, ale aj tak začal jednať
- v kanadskej Ottawe schôdzka ministrov zahraničných vecí V. Británie, Francúzska, USA, ZSSR, NSR a NDR, na ktorej bol odsúhlasený základný rámec o **zjednotení Nemecka (označenie 2+4 = najprv 2 nemecké štáty mali dospieť k dohode o podmienkach politického, právneho, ekonomického zjednotenia a potom s nimi mali 4 mocnosti jednať o ustanovení nemeckej jednoty)**
- v **marci 1990 sa v NDR konali prvé slobodné voľby**, zvíťazilo zoskupenie Spojenectvo pre Nemecko podporované Kohlom;
- v júli 1990 zahájené jednanie o zjednotení, zmluvu schválili oba parlamenty splatnosťou od **3.10.1990 – tento dátum sa stal neskôr dňom nemeckej jednoty**. Zjednotenie bolo uskutočnené na základe pripojenia NDR k NSR a **Zmluva 2+4** (zmluva o záverečnej úprave vo vzťahu k Nemecku) bola **podpísaná** v Moskve **12.9.1990** V. Britániou, Francúzskom, ZSSR a USA.

### **Sovietizácia východnej Európy**

- po 2. sv. vojne sa ZSSR stal svetovou veľmocou a od r. 1945 sa ministerstvo zahraničných vecí stalo najvýznamnejšou sovietskou inštitúciou;

- **vrcholným orgánom straníckej moci v ZSSR bolo politbyro;**

- na jeseň 1947 vznikol zvláštny orgán Rady ministrov, Informačný výbor KI;
- hl. ciele sovietskej expanzie → stredná Európa. Balkán; posádky sovietskych vojsk boli garantom prosovietskeho vývoja, krajiny sa menili na sovietske satelity;
- Sovietizácia Poľska:** v januári 1947 priniesli sfalšované voľby víťazstvo ľavicového bloku na čele s komunistickou PDS (Poľská robotnícka strana).
- Československo:** ako prvé uzavrelo spojenectvo so ZSSR už v decembri 1943, voľby konané v máji 1946 priniesli presvedčivé víťazstvo komunistov. Cesta komunistov k moci bola zavŕšená vo februári 1948 prevratom. Nasledovalo obdobie represíí, v máji 1948 mali občania možnosť voliť už len jednotnú kandidátku obrodenej Národnej fronty. Novým prezidentom sa stáva Klement Gottwald a krajina obdržala ústavu sovietskeho typu.
- Bulharsko:** po príchode ZSSR na jeseň 1944 boola v Bulharsku ustanovená prosovietska koalíčná vláda Vlasteneckej fronty. Sovietizácia začala tvrdou čístkou v armáde v júli 1946. Bola zrušená monarchia a vo voľbách v októbri 1946 bola upevnená pozícia Vlasteneckej fronty na čele s komunistami. Do čela štátu – Georgij Dimitrov.
- v decembri 1947 prijatá ústava sovietskeho typu a začalo sa znárodňovanie a kolektivizácia;
- Rumunsko:** v auguste 1944 si získal kráľ Mihail širokú podporu, ľavica bola v menšine, preto sovietizácia mala prebiehať pomalšie. Vo voľbách 1946 zvíťazil Demokratický blok strán spolupracujúcich s komunistami. Následne bola rozpustená najsilnejšia opozičná Národná poľnohospodárska strana (caranistická) a v decembri 1947 bol kráľ Mihail donútený k abdikácii a emigrácii.. v marcových voľbách 1948 – víťazom Front ľudovej demokracie a na čele krajiny Gheorge Gheorghiu – Dej.
- Maďarsko:** vo voľbách v novembri 1945 ľavica prepadla, Moskva zvolila násilnú politiku a z volieb v auguste 1947 vyšli komunisti ako najsilnejšia strana. Vo voľbách na jar 1948 dostal maďarský volič už len jednu kandidátku Maďarskej ľudovej fronty nezávislosti.
- Albánsko:** komunistická strana na čele s Enverom Hodžom bola udržiavaná juhoslovanskými komunistami a bola samojediným vládcom krajiny. Keď Tito v r.1947 nechcel odstúpiť Kosovo, Albánsko začalo protijuhoslovanskú kampaň a prerušilo spoluprácu s Belehradom. V 60.rokoch sa úplne odklonilo od Moskvy a praktizovaná bola politika izolácie.
- Východné Nemecko (NDR):** v rámci sovietskej okupačnej zóny vznikla 7.10.1949 NDR, ktorej podriadenie Moskve bolo garantované polmiliónovou sovietskou okupačnou armádou.
- Juhoslávia:** juhoslovanskí komunisti na čele s Josipom Brozom- Titom disponovali ozbrojenou mocou, lebo získali vedúcu úlohu v národnom oslobodeneckom partizánskom hnutí. Voľby v novembri 1945 skončili úplným víťazstvom Ľudovej fronty na čele s Titom, vzápätí na to bola zrušená monarchia a vyhlásená Federatívna ľudová republika Juhoslávia, do konca r.1946 pozemková reforma a znárodnenie väčšiny priemyslu.
- komunisti v Juhoslávii boli menej závislí na Moskve. Tito začal ašpirovať na prevzatie vedúceho postavenia medzi balkánskymi krajinami, vytvárali sa projekty nového usporiadania Balkánu (napr. balkánska federácia).
- vo februári 1948 podpísaná dohoda, že Juhoslávia všetky kroky zahraničnej politiky bude najprv konzultovať s Moskvou. Tito sa však rozhodol nepodriaďiť, dal sledovať tajnou políciou sovietskych predstaviteľov, v marci 1948 ich Stalin odvolal z Juhoslávie.
- Ústredný výbor KS Juhoslávie bol v júni 1948 odsúdený, že sa vydal na cestu odkláňajúcu sa od jednotného socialistického frontu. KS Juhoslávie bola vylúčená z Informačného byra v r. 1948.
- Tito však s ekonomickou pomocou Západu preklenul všetky problémy spôsobené pretrhnutím väzieb s východným blokom a nevrátil sa k politike ZSSR.
- táto roztržka viedla k uvedomeniu si, že možno budovať komunizmus i nezávisle na ZSSR a že je možné vzdorovať Moskve. Stalin sa bál o ďalšie takéto šírenie a začal s čistkami v ostatných satelitoch.

### **Poľská vzbura v r.1956, revolúcia v Maďarsku**

- začalo uvoľňovanie režimu v **Poľsku** (uvoľnenie cenzúry, milosť pre časť politických väzňov, z väzenia prepustený Gomulka,...), do toho však prepukli v júni 1956 v Poznani vzbury robotníkov dožadujúcich sa zvýšenie miezd. Došlo k stretu s poľskou armádou. Tento vývoj zneistil Moskovské vedenie, sovietska delegácia sa v júli vybrala do Varšavy, chcela urobiť nápravu, no nebola ani vpustená na zasadnutie ústredného výboru PSDS, kde bola prejednávaná nutnosť reforiem a do vedenia strany sa vracia Gomulka. Mocenský boj vyvrcholil v októbri 1956, kedy do Varšavy prichádza Chruščov, Molotov a sovietske jednotky sa začínajú pohybovať v smere na Varšavu. Gomulka hrozil, že poľská armáda sa postaví na odpor, a tak Moskva ustúpila. V Poľsku boli rozpustené poľnohospo. Družstvá, zmiernená cenzúra, umožnené cestovať do zahraničia. Sovietske vedenie sa nakoniec s Gomulkom zmierilo, lebo nespochybňoval spojenie so ZSSR, nechcel vyviesť Poľsko z Varšavskej zmluvy a ani sa nemienil deliť o moc s nekomunistickými stranami.

**Revolúcia v Maďarsku:** komunistický režim na čele s Matiašom Rákosim patrilo vo východnom bloku k najtvrdším. Moskva po Stalinovej smrti na neho tlačila, aby režim zliberalizoval. Ten však urobil len malý ústupok, keď dal funkciu premiéra reformistovi Imre Nagyovi. Nagy začal politiku spotrebného priemyslu, spomalenia kolektívizácie poľnohospodárstva, likvidácie trestných táborov,... Napäté vzťahy medzi Rákosim a Nagyom vyvrcholili v r.1955, kedy bol Nagy vytlačený z vlády i zo strany. V júli 1956 Moskva usúdila, že Rákosi je politickou mŕtvolou a musí byť odovlaný, nástupcom sa stal Ernő Gerő. - v polovici októbra 1956, keď bol Gerő na návšteve v Juhoslávii, začali v Maďarsku demonštrácie, pri ktorých sa žiadalo návrat Nagy, voľby za účasti viacerých politických strán a odchod sovietskych vojsk. Gerő po príchode vyhovel požiadavke na návrat Nagy, zároveň však požiadaval sovietske jednotky, aby obnovili poriadok. Tým však vyvolal generálnu stávk. Moskva zosadila Gerőa a dosadila na čelo strany Jánosa Kádára. Nagy prisľúbil návrat k systému viacerých politických strán, ale Moskva sa zatiaľ rozhodla, že vojensky zasiahne. Nagy varoval, že ak postup sovietskych vojsk sa nezastaví, Maďarsko vystúpi z Varšavskej zmluvy. To oznámil 1.11.1956 a zároveň sa obrátil o pomoc na OSN.

- sovietske ťaženie na Budapešť začalo 4.11.1956, behom týždňa bol maďarský odpor zlomený, do čela krajiny dosadená promoskovská vláda na čele s Kádárom, ktorý zahájil represie proti reformistom, ktorých čelní predstavitelia, na čele s Nagyom, boli odsúdení k smrti a popravení.

- upokojenie situácie v satelitoch pomocou sovietskej armády umožnilo Chruščovovi realizáciu ďalších reformných pokusov – v apríli 1957 bolo rozhodnuté o decentralizácii ekonomiky;

- ministerstvo zahraničných vecí ZSSR prevzal skoro na 30 rokov Andrej Gromyko;

- 4.10.1957 vynesená prvá umelá družica na obežnú dráhu okolo Zeme (ZSSR);

- politická porážka v kubánskej kríze stála Chruščova v októbri 1964 funkciu, keď proti nemu povstalo celé politbyro, výsledkom prevratu bol nástup Leonida Brežneva do funkcie šéfa strany, zároveň došlo aj k radikálnym zmenám v sovietskej armáde (k moci sa dostala tzv. tanková generalita);

**Rumunsko:** ako prvé sa dalo koncom 60.rokov na cestu relatívne nezávislej politiky s odstupom od Moskvy;

- po nástupe Nicolaja Ceausescua do čela štátu v r. 1965 rumunský odpor ešte zintenzívnil;

- nadviazalo styky so Spolkovou republikou Nemecka v r.1967;

## Československo – Pražská jar:

- československý komunistický režim od svojho vzniku v r. 1948 patril k najlepším, Praha bola Moskvou považovaná za spoľahlivého spojenca. Destalinizácia mala veľmi mierny priebeh, vedenie komunistickej strany na čele s Antonínom Novotným sa jej veľmi dobre ubránilo.
  - prvé vážne problémy sa objavili v hospodárstve, prioritou ťažký priemysel a hospodársky rast sa zastavil v r. 1962. začali diskusie o reforme – bola zahájená ekonomická reforma, posilnila sa politická autonómia Slovenska.
  - začiatkom januára 1968 bol na čele komunistickej strany vystriedaný Novotný predstaviteľom reformného krídla **Alexandrom Dubčekom**.
  - naskytl sa priestor nastoliť **socializmus s ľudskou tvárou** (najmä zrušenie cenzúry);
  - v polovici júla 1968 sa vo Varšave stretli ZSSR, NDR, Poľsko, Bulharsko a Maďarsko a odoslali čs. komunistom varovný list vyzývajúci k ofenzíve proti pravicovým a antisocialistickým silám. Ústredný výbor KSČ list odmietol;
  - na prelome júla a augusta 1968 sa zišla sovietska a čs. delegácia v Čiernej nad Tisou, kde Brežnev požadoval rzné kroky k ukončeniu reforiem. Na to bola do Bratislavi zvolaná schôdzka predstaviteľov 5 štátov Varšavskej zmluvy, kde bola formulovaná povinnosť brániť socializmus. Dubček však stále deklaroval schopnosť KSČ zvládnuť vývoj vlastnými silami.
  - **21.8.1968 vojská Varšavskej zmluvy prekročili čs. hranice;**
  - proti invázii vystúpilo Rumunsko, Albánsko vystúpilo z Varšavskej zmluvy;
- po Brežnevovej smrti v novembri 1982 sa prvým mužom v Moskve stal bývalý šéf KGB Jurij Andropov, ktorý sa pokúsil obmedziť moc sovietskych vojsk, nový stret medzi armádou a bezpečnosťou sa skončil bez víťaza, lebo Andropov vo februári 1984 náhle zomrel. Po jeho smrti nastúpil 73-ročný Konstantin Černenko, sužovaný nevyliciteľnou chorobou. Zomrel v marci 1985 a do najvyššej funkcie postúpil bývalý tajomník ÚV pre poľnohospodárstvo Michail Gorbačov. Najprv urobil rozsiahle kádrové zmeny, ktoré zahájil príchodom nového ministra zahraničných vecí Eduarda Ševarnadzeho (generála KGB), pričom dovtedajší šéf diplomacie Gromyko postúpil do novej zriadenej funkcie sovietskeho prezidenta (v nej formálne bol do októbra 1988, kedy ho Gorbačov poslal do dôchodku a funkciu prevzal sám).
- v ZSSR dochádza k čiastočnej liberalizácii režimu, začali však národnostné problémy na Kaukaze, v Pobaltí a v Strednej Ázii;
  - od januára 1990 bola dosiahnutá dohoda o ekonomickej samostatnosti Pobaltia a v marci 1990 3 pobaltské štáty vyhlásili úplnú nezávislosť;
  - proces rozpadu ZSSR výraznou mierou ovplyvnilo aj Rusko, kde bol v júni 1991 zvolený za Ruského prezidenta Boris Jelcin a nová ruská vláda začala preberať značnú časť právomocí zväzových štátnych orgánov. Ruskému prezidentovi sa podarilo úplne paralyzovať sovietskeho prezidenta Gorbačova a prevziať celú moc. Cez august 1991 sa k vyhláseniu samostatnosti pripojila Ukrajina, Bielorusko, Moldavsko, Azerbajdžan, v septembri Uzbekistan, Kirgizstan, Tadžikistan a Arménsko.
  - **8.12.1991** sa v Minsku zišli vrcholní predstavitelia Ruska, Bieloruska a Ukrajiny, ktorí tu **vyhlásili vznik Spoločnosti nezávislých štátov** a na miesto ZSSR vznikol nový politický útvar, ktorý bol zložený zo všetkých bývalých zväzových republík okrem Litvy, Lotyšska, Estónska a do októbra 1993 tiež Gruzínska.
  - **právne bola premena dokončená 25.12.1991**, kedy sa Gorbačov vzdal svojej funkcie prezidenta ZSSR a oficiálne tento štát rozpustil.
  - **23.10.1989** došlo k obnoveniu **Maďarskej republiky** (bez prívlastku ľudová);
  - **9.11.1989** otvorenie hraníc **NSR a NDR** (pád berlínskeho múru);
  - **17.11.1989 v Československu** – protestné demonštrácie (ich rozháňanie riadil posledný komunista Miroslav Štěpán), do stávkv vstúpili študenti VŠ a do 2 týždňov sa režim zrútil. Gustáv Husák abdikoval a 29.12.1989 bol novým prezidentom zvolený Václav Havel. Prvé

náznaky rozpadu Československa boli na jar 1990, kedy Federálnym zhromaždením a spoločnosťou zmietal spor o pomlčku v názve republiky, slovenská politická scéna prešla cez rok 1991 k požiadavkám vyhlásenia zvrchovanosti, na vytvorení konfederácie.. po parlamentných voľbách 1992(leto) sa medzi oboma časťami Československa ukázali veľké rozdiely v predstavách o ďalšom vývoji, navyac nová slovenská politická reprezentácia na čele s V. Mečiarom odmietla úvahy o vytvorení spoločného rozpočtu na rok 1993. potom čo Slovenská národná rada prijala **17.7.1992 jednostrannú deklaráciu zvrchovanosti Slovenska**, stalo sa rozdelenie jedinou alternatívou. Na svoju funkciu abdikoval čs. prezident V. Havel a česká vláda na čele s Václavom Klausom zahájila kroky k príprave rozdelenia štátu. **Federálne zhromaždenie potom 25.11.1992 schválilo ústavný zákon o zániku československého štátu k 31.12.1992.**

- nezávislé parlamentné voľby v **Poľsku** v auguste 1989 – poľským premiérom sa stal predstaviteľ opozície Mazowiecki;  
- **Rumunsko** – jediná krajina, v ktorej sa komunistická vláda pokúsila zabrániť zmenám armádou, ešte v apríli 1988 vyhlásil rumunský diktátor Ceausescu urbanizačný plán, ktorým mali byť likvidované prevažne maďarské obce v Sedmohradsku. Proti demonstrácii maďarskej menšiny 15.12.1989 v Temešváre vyslal diktátor armádu, ale už 22.12.1989 prešla väčšina armády na stranu povstalcov a dobyla prezidentský palác v Bukurešti. Bezpečnostná polícia pokračovala v zabíjaní až do doby, kým vojaci popravili diktátora i jeho manželku. Nový prezident Ion Iliescu postavil začiatkom januára 1990 komunistickú stranu mimo zákon a vyhlásil slobodné voľby.

- **Juhoslávia** – v lete 1988 aj tu zmeny, v septembri 1989 uzákonil slovinský parlament možnosť odtrhnutia od Belehradu, v máji 1990 sa dostali k moci zástancovia samostatnosti i v Chorvátsku, a tak krajina stála pred nevyhnutným rozpadom.

-posledný zjazd komunistickej strany sa v januári 1990 skončil fiaskom, nasledoval vznik komunistických strán jednotlivých republík(slovinskej, chorvátskej, macedónskej), začali vznikať aj ďalšie politické strany a ich základ bol najmä v nacionalizme.

- prvý pokus o vyhlásenie nezávislosti Chorvátska v júni 1990 bol síce utlmený jednami o reforme federácie, ale po nevydarených jednaniach o rok neskôr **1991 Slovinsko a Chorvátsko vyhlásili nezávislosť** a vystúpili z federácie. Nasledoval zásah juhoslov. federálnej armády a vypukla občianska vojna, konflikt v Slovinsku bol ukončený a armáda z krajiny odišla, ale pokračoval v Chorvátsku v oblastiach s výraznou srbskou menšinou. Koncom r.1991 bola uznaná nezávislosť Slovinska a Chorvátska, Európske spoločenstvo vyhlásilo hospodárske sankcie voči Juhoslávii, časť Chorvátska však aj ďalej zostala pod kontrolou Srbov(Srbská republika Krajina).

- **Macedónsko vyhlásilo nezávislosť začiatkom r.1992**, jeho medzinárodné uznanie však bolo dva roky blokované postojom Grécka.

#### **Vojna v Bosne a Hercegovine:**

- na jar 1990 tu vznikli politické strany, ktoré sa väčšinou vymedzovali na národnostnom princípe – srbskom, moslimskom a chorvátskom. Po parlamentných voľbách v decembri 1990 vznikla koalíčná vláda(zastúpenie všetkých 3 nacionálnych strán), novým prezidentom sa stal moslim Alija Izetbegovič.

- krátko po voľbách však bosenský Srbi za podpory federálnej juhoslov. armády začali usilovať o autonómiu;

- bosnianska vláda po stupňujúcich prejavoch srbského separatizmu(vyhlásenie republiky srbskej v Bosne a Hercegovine) a na základe referenda z februára **1992 v marci** vyhlásila **nezávislosť Bosny a Hercegoviny**.

- nenaplnenie separatistických snáh Srbov a Chorvátov dalo vzniknúť koncom marca 1992 trojstrannému občianskemu konfliktu, v kt. získali prevahu bosnianski Srbi, dochádzalo k etnickým čistkám s cieľom očistiť územie od moslimov.

- v máji 1992 bola Bosna a Hercegovina prijatá do OSN a Rada bezpečnosti vyhlásila hospodárske sankcie voči Federatívnej republike Juhoslávii, čo donútilo juhoslovanskú armádu v júni 1992 k stiahnutiu z Bosny.
- začiatkom júna 1992 prišli do Bosny jednotky OSN(misia UNPROFOR);
- boje medzi etnikami pokračovali a do októbra 1992 ovládli bosnianski Srbi cez polovicu územia Bosny a Hercegoviny;
- začiatkom januára 1993 predložili mieroví vyjednávači OSN (Vance a Owen)plán na riešenie krízy(tzv. **plán Vance- Owen**), ktorý delil Bosnu a Hercegovinu na 10 samosprávnych kantónov, zodpovedajúcich zhruba etnickej situácii pred vypuknutím konfliktu. Do konca marca 1993 sa k plánu pripojili bosnianski Chorváti a Moslimovia, proti boli Srbi.
- v júni 1993 sa však dokázali na pláne riešenia krízy dohodnúť Chorváti so Srbmi – tzv. **plán Owen- Stoltenberg**(pretvorenie B a H v úniu 3 republík na základe etnického princípu) – proti bola oficiálna bosnianska vláda a moslimovia;
- vo februári 1994 – zásah jednotiek NATO, zároveň vytvorená Chorvátsko- moslimská federácia;
- v marci 1995 – spoločné velenie moslimov a Chorvátov, v máji chorvátska armáda dobyla srbské pozície v západnom Slavónsku a v auguste 1995 aj oblasť Krajiny, Srbi dobyli enklávu **Srebrenica**, ktorá bola už skôr vyhlásená za tzv. bezpečnú zónu pod ochranou OSN.
- začiatkom októbra 1995 – v B a H do platnosti všeobecné prímerie a zahájené mierové rokovania;
- 14.12.1995 Paríž – podpísaný záverečný text mierovej zmluvy, B a H mala zostať jedným štátom zloženým z dvoch subjektov: Federácie B a H( moslimsko – chorvátska, 51%územia) a Srbskej republiky B a H;
- dozor nad dodržiavaním mieru prevzali jednotky IFOR, ktorých velením bolo poverené NATO;

**Varšavská zmluva** – vznik: 14.5.1955(Varšava)

- ZSSR, Maďarsko, Poľsko, Československo, NDR, Bulharsko, Rumunsko, Albánsko
- 25.2.1991 bolo na zasadnutí v Budapešti rozhodnuté o likvidácii;
- zánik: 30.6.1991

**RVHP**(Rada vzájomnej hospodárskej pomoci) – hospodárska organizácia;

- od 1949 do 28.9.1991, sídlo v Moskve;
- ZSSR, Poľsko, NDR, Československo, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Albánsko, neskôr Kuba a Vietnam;